

وقتی من بر تغییر نسخه اقتصادی تأکید می‌کنم، به این دلیل است که تاکنون هیچ کشوری با نسخه نئولیبرالی نتوانسته تولید خود را تقویت کند، بنابراین پیش‌نیاز تولید، تغییر نسخه است. اقتصاد مقاومتی یک نسخه کامل و جامع و علمی برای مشکلات اقتصادی کشور ما است. قلب نسخه اقتصاد مقاومتی مساله تولید است که دولت منتخب باید با اجرای این نسخه به صورت جدی به رونق تولید در سال‌های آینده بپردازد. دولت جدید باید به هر شیوه که تشخیص می‌دهد، سرمایه‌ها را به سمت تولید ببرد

گفت‌وگوی «وطن امروز» با دکتر شهریار زرنشاس، پژوهشگر حوزه علوم انسانی پیرامون چالش‌های ساختاری دولت سیزدهم و راه عبور از این چالش‌ها

تغییر نرم‌افزار حکمرانی، رمز تحول ساختاری

خیلی سریع‌تر و با ناکارآمدی شدیدتری اجرا شد. وی معتقد است دولت جدید باید ابتدا کارهایی ضررناک و در مان‌هایی فوری برای نجات حال و خیم اقتصاد کشور انجام دهد و سپس با کمک و مشورت نخبگان و صاحب‌نظران انقلابی و دلسوز به نسخه و مدلی کلان برای مدیریت اقتصادی کشور برسد و طی اجرای این نسخه ساختارهای اصلی اقتصاد را دچار تغییر و تحولی بنیادین کند. این استاد دانشگاه حوزه دوم چالش‌های دولت منتخب را حوزه سیاست خارجه می‌داند. او معتقد است درباره تأثیر مغرب‌تجربیم در سال‌های گذشته بزرگنمایی شده است و اکثر مشکلات ما به ناکارآمدی‌ها و سوءمدیریت‌های داخلی برمی‌گردد. این استاد دانشگاه با مطالعه مناسبات سیاست خارجی بسیاری از کشورهای جهان به این باور رسیده است که اساساً نظام جهانی در مقابل ایستادگی بر اصول و قاطعیت و دفاع از استقلال عقب می‌نشیند ولی وقتی کشور با سیاستمداران وابسته‌گرا مدیریت شود، نظام سلطه پیشروی کرده و آرایش تهاجمی به خود می‌گیرد. وی حوزه سوم را حوزه فرهنگ می‌داند و بر این باور است که در حوزه فرهنگ عمومی، گفتار آیدئولوژیک نئولیبرالی در حال تبدیل شدن به گفتار غالب جامعه است. دکتر زرنشاس مسؤولیت دستگاه‌های فرهنگی کشور بویژه وزارت ارشاد را مناسب جوانان انقلابی و دلسوز می‌داند و معتقد است ما به یک طرح و نقشه جامع و راهبردی در این زمینه نیاز داریم.

بنا بر نظر بسیاری از کارشناسان، تجربه تاریخی ۸ ساله دولت تدبیر و امید و مدل حکمرانی و مدیریتی کابینه جریان موسوم به اعتدال به همگان حتی طرفداران گفتنمانی این دولت بخوبی اثبات کرد که مدل مدیریتی متکی به غرب و بی‌توجهی به ظرفیت‌های داخلی چه نتایج خسارت‌باری را می‌تواند برای کشور و مردم به همراه آورد. مدلی که نخستین قربانیان و خسارت‌زده‌های اصلی آن طبقه مستضعفان و محرومان از ثروت و قدرت هستند؛ همان‌ها که امام مستضعفان و پابرهنگان زمانی فرمودند این‌ها ولی‌نمعتان جمهوری اسلامی و اولویت اول کشور هستند. حال باید پرسید که میراث مشکلات دولت یازدهم و دوازدهم چه عاقبتی را برای دولت بعدی به بار خواهد آورد؟ دولت سیزدهم با چه چالش‌هایی مواجه خواهد بود و راه خروج از این چالش‌ها چیست؟ به منظور پاسخ به این سوالات اساسی، با دکتر شهریار زرنشاس گفت‌وگو کرده‌ایم.

وی سال‌ها درباره مدل‌های حکمرانی در حوزه اقتصاد و سیاست و فرهنگ، مطالعات و پژوهش‌های فراوانی انجام داده است و دارای تالیفات متعددی در این زمینه‌هاست. این استاد دانشگاه در این مصاحبه به نقد مسیری طی شده دولت یازدهم و دوازدهم پرداخت و مسیر پرفراز و نشیب دولت جدید را ترسیم کرده و راه‌حل‌هایی برای فائق آمدن بر مشکلات پیش روی کشور ارائه کرد. دکتر شهریار زرنشاس در حوزه اقتصاد، سیاست‌های نئولیبرالی دولت آقای روحانی را علیه بسیاری از مشکلات پیش آمده مانند: تورم افسارگسیخته، بیکاری، فساد، سقوط ارزش پول ملی و... می‌داند و معتقد است اگر چه اجرای سیاست‌های اقتصادی نئولیبرالیسم در ۲ دهه گذشته نیز سابقه داشته است ولی در دولت آقای روحانی این مدل به شکل

بپردازیم؛ چالش‌ها و وابسته‌های این حوزه چیست و دولت جدید باید چه راهبردی را در این حوزه دنبال کند؟

بله! ببینید! انقلاب فرهنگی در کشور ما موفق نبوده است. نگاهی به کتب درسی و محتوا و جهت‌گیری‌ها در سرفصل‌ها و آنچه در فضای آموزشی کشور می‌گذرد، محتوایی که تدریس می‌شود و خروجی‌های نظام آموزشی نشان می‌دهد ما در عرصه فرهنگ نتوانستیم فضای غالب فرهنگی به دست جریان‌های سکولار و لیبرال است. نه تنها در حوزه آموزشی نتوانستیم فرهنگ انقلاب را حاکم کنیم، بلکه در فضای رسانه‌ها و فضای مجازی...

... هم باز شاهد این هستیم که پیاده‌نظام‌های جنگ نرم، مدیریت اصلی فضا را به دست گرفته‌اند. همچنین برآیند این دو، حوزه فرهنگ عمومی است که در حوزه فرهنگ عمومی هم مشاهده می‌کنیم. گفتار آیدئولوژیک نئولیبرالی در حال تبدیل شدن به گفتار غالب جامعه است. پس در این سطوح لازم داریم تغییرات کلانی داشته باشیم تا بتوانیم آرایش فرهنگی کشور را تغییر دهیم. این امر مستلزم کار بسیار سخت و جدی و نیروی جوان، خوشفکر، زرفراندیش و اندیشمند است. انقلابی است که سکان وزارت ارشاد را بر عهده بگیرد. یعنی

نسخه نئولیبرالی نتوانسته تولید خود را تقویت کند، بنابراین پیش‌نیاز تولید، تغییر نسخه است. اقتصاد مقاومتی یک نسخه کامل و جامع و علمی برای مشکلات اقتصادی کشور ما است. قلب نسخه اقتصاد مقاومتی مساله تولید است که دولت منتخب باید با اجرای این نسخه به صورت جدی به رونق تولید در سال‌های آینده بپردازد. دولت جدید باید به هر شیوه که تشخیص می‌دهد، سرمایه‌ها را به سمت تولید ببرد. در واقع پیش‌نیازهایی به عنوان تاکتیک‌های اجرایی عملیاتی و رفتارهای واکنش سریع لازم است اجرا شود که اگر مجموع اینها شکل بگیرد، فضا برای اینکه نسخه تغییر کند، باز می‌شود. نسخه می‌دهد، در نسخه اقتصاد نئولیبرالی قطعاً روند حرکت اقتصاد منجر به حرکت پایدار نمی‌شود. این ساختار اصلاحی نه‌می‌دهد کشور اقتصادی تغییر کند، ابتدا از ظرفیت‌های درونی پیش رود. لذا ساختار باید تغییر کند و برای اینکه ساختار اقتصادی تغییر کند، ابتدا باید نسخه تغییر کند و برای این امر نیازمند تغییر شرایط هستیم و این تغییر شرایط به عملیات تاکتیکی که اشاره کردم بستگی دارد. بنابراین کاری ۳ مرحله‌ای است: در گام اول باید دولت بلافاصله عملیات واکنش سریع در چند حوزه را انجام دهد و به دنبال تغییر یک طرح کلان نسخه اقتصادی جدید

برود و از اندیشمندان و اندیشکده‌ها و متفکران استفاده کند. تسریعاً یک طرح وزین تدوین کند و با دیتاهای اقتصادی تطبیق داده شود و منجر به تغییر برنامه و تغییر نسخه‌ها شود که این تغییر نسخه‌ها روندها را تغییر می‌دهد. ببینید! افزایش تولید زمانی امکان‌پذیر می‌شود که تغییر نسخه منجر به تغییر ساختار اقتصادی در کشور شود، لذا یک فرآیند ۴ تا ۵ ساله و حتی ۱۰ ساله لازم است اما باید سریع شروع شود و در هر مرحله‌ای که جلو می‌رود نتایج خود را نشان دهد. آثار این تغییر فرآیندها و ساختارها در زندگی مردم پدیدار می‌شود و همین مساله موجب می‌شود مردم امیدوار شوند. به طور کلی این ساختار اقتصادی شبه‌مدرن کنونی ایران، مولد و درون‌زا نیست و غیرممکن است که بخش تولید رشد کند اما اگر نسخه را تغییر دهید و ساختار اقتصادی را هم در میان مدت تغییر دهید، این اتفاق می‌افتد. به هر حال دولت جدید این انگیزه را دارد، چرا که آرمانگرا، انقلابی و مسؤول است و امیدواریم این تغییر و تحول انجام شود.

■ تا اینجا به ۲ حوزه کلیدی و مهم یعنی اقتصاد و سیاست خارجی پرداختیم. اگر اجازه بدهید مقداری هم به حوزه سوم یعنی مساله فرهنگ

رہا برسیم، باید از راه عدالت برسیم، نه از راه وابستگی و دست‌نشانده خارجی‌ها شدن. تجربه کشورهای جهان در سال‌های اخیر دقیقاً خلاف آنچه را آنها می‌گویند نشان داد. کشورهای مختلف دنیا مانند پرو، مکزیک، هائیتی، اکوادور، آرژانتین و بنگلادش نشان دادند اگر وابسته قدرت‌های استکباری و امپریالیستی باشیم، این وابستگی لزوماً برای شما رفاه اقتصادی در پی نخواهد داشت.

همان هائیتی و پرو در درجه‌بندی جهانی که اینها برای سطح رفاه داده‌اند، در پایین‌ترین سطح قرار دارند و به مراتب وضع‌شان از ایران بدتر است و در شمار بدترین کشورهای دنیا هستند. اگر قرار بود وابستگی به آمریکا و تحت سلطه بودن، این دستاوردها را داشته باشد، چرا

برای اینها نیابورده است؟ جالب است که خیلی از نابسامانی‌های اقتصادی که داریم و اینها را به اسم تحریم جا زده‌اند، به دلیل همین مدل‌های لیبرالی دولت‌ها بوده است. درباره تاریخ اقتصادی ما تقریباً به طور مشخص می‌شود گفت کمی زودتر از رضاشاه و به طور خاص دوره رضاشاه، اقتصادی برای ما طراحی شد که اسم این اقتصاد را شبه‌مدرن می‌گذاریم. ما امروز هنوز مبتلا به این اقتصاد هستیم که چند ویژگی دارد؛ یکی اینکه تک‌محصولی است و دوم اینکه ماهیت آقماری دارد، یعنی کاملاً در چارچوب نظام جهانی قرار می‌گیرد و سرمایه کمی تولید می‌شود و بخش عظیمی از آن سرمایه کم‌کم هم در کشورهای اصلی ناکارآمدی، فساد، ارتش و رانت‌خواری، نتایج قطعی این مدل‌هاست و می‌شود گفت اصلاً ذات این مدل‌ها این مضللات است. ما فرصت‌ها و امکانات و شرایط جدیدی در بسیاری از نقاط دنیا داریم؛ بلوک‌های اقتصادی بسیاری هست که می‌توانیم به آنها بپیوندیم، بنگاه‌های اقتصادی را تأسیس کنیم، می‌توانیم به بسیاری از بازارها وارد شویم و می‌توانیم میزان وارداتمان را به بسیاری از کشورها بالا ببریم. باید به این سیاست‌های منفعلانه و بیگانه‌پرستانه پایان دهیم و دولت جدید باید چنین کند.

■ فرمودید نرم‌افزار اقتصاد مقاومتی مبتنی بر استقلال تعریف شده است، برخلاف مدل نئولیبرالیستی که بر مبنای وابستگی تعریف شده است. این یعنی نرم‌افزار اقتصاد مقاومتی مبتنی بر تولید به عنوان ضامن استقلال است و مدل نئولیبرالیستی مبتنی بر کوشش برای رفع تحریم و هضم شدن در هژمونی جهانی برای تسهیل امر واردات که مقوم اصل وابستگی است.

بله، دقیقاً! ■ یا این توصیف، ممنون می‌شوم به مسأله تولید که رهبر معظم انقلاب به آن اهتمام ویژه دارند اشاره‌های کنید؛ اینکه در نرم‌افزار اقتصاد مقاومتی، چگونه می‌شود از تولید مانع‌زدایی کرد و آن را رونق داد؟

من ابتدا یک مورد را توضیح بدهم. وقتی من بر تغییر نسخه اقتصادی تأکید می‌کنم، به این دلیل است که تاکنون هیچ کشوری با

اما باید قبول کنیم که نرم‌افزار اقتصاد مقاومتی با نرم‌افزار مدل نئولیبرالیستی اقتصاد نمی‌سازد. در نرم‌افزار اقتصاد مقاومتی، مبنای شما استقلال است اما در نرم‌افزار مدل نئولیبرالیستی مبنای شما وابستگی است. اولی می‌خواهد شما در منظومه نظام بین‌الملل به صورت مستقل و عزتمندانه ایفای نقش کنید. دومی می‌خواهد شما در منظومه نظام بین‌الملل مدل آقماری کار کنید، یعنی جزو اقمار قطب‌های قدرت بین‌الملل باشید. این ۲ نرم‌افزار در تقابل هم هستند. تاکنون ساختارهای قوه مجریه بر اساس نرم‌افزار وابسته نئولیبرالیستی شکل گرفته است، این ساختارهای شکل گرفته باید شکسته شود. ببینید! مساله هم فقط نهادهای اقتصادی دولت نیست، حتی ساختار و رویکرد وزارت امور خارجه نیز باید عوض شود. وزارت امور خارجه باید با تغییر نرم‌افزار سیستمی، فضای جدیدی را به روی کشور باز کند. ایران باید راه‌های خود را در فضای شرق باز کند. با پیوستن به بلوک‌های اقتصادی غیرغربی و حتی پیوستن به بازارهای مثل شانگهای و حوزه‌های دیگر می‌توانیم فضاهای اقتصادی جدیدی برای ایران ایجاد کنیم. باید حجم معادلات اقتصادی‌مان را با چین و روسیه و کشورهای دیگر که می‌توانند کمک کنند و می‌خواهند کمک کنند، گسترش دهیم. اساساً نظام جهانی در مقابل ایستادگی بر اصول و قاطعیت و دفاع از استقلال عقب می‌نشیند ولی وقتی کشور با سیاستمداران وابسته‌گرا مدیریت شود، پرور می‌شوند و آرایش تهاجمی می‌گیرند. هر جا که ملت‌ها از موضع استقلال و استحکام وارد عرصه جهانی شدند، نظام جهانی تا حدودی عقب رفته و حقوق ملت‌ها را به رسمیت شناخته است؛ شما به کوبا و ویتنام و کره و آمریکا نگاه کنید. اما جاهایی که موضع سیاست خارجی‌شان موضع منفعلانه است و سیاستمداران منفعل

بر مردم اثر چشمگیری خواهد داشت. نکته دوم که باید در دستور کار ضربتی قرار گیرد، مسکن است. هم‌اکنون نارضایتی‌های ناشی از افزایش افسارگسیخته بهای مسکن بخش زیادی از مستاجران را تحت فشارهای طاقت‌فرسا قرار داده است. اگر دولت آینده سیاستی را در پیش بگیرد که این فشارها به طرز چشمگیری کاهش پیدا کند، این موضوع هم به سهم خود فضای جامعه را آرام‌تر خواهد کرد و تنش‌های اقتصادی را تا حد زیادی فرو خواهد نشاند. همین ۴ اقدام و اثرات آن، یک فضای تنفسی برای دولت ایجاد می‌کند تا بتواند اصلاحات بلندمدت خود را پیگیری کند و تا این اصلاحات انجام نشود، مساله به صورت ریشه‌ای حل نخواهد شد.

■ آقای دکتر! این اقدامات و اصلاحات بلندمدت در حوزه اقتصاد دقیقاً شامل چه مواردی می‌شود؟

ببینید! اول از همه باید نرم‌افزار سیستم اقتصادی ما عوض شود. همان‌طور که عرض کردم نزدیک به ۳ دهه است که نرم‌افزار سیستم اقتصادی کشور ما براساس نئولیبرالیسم تعریف شده است. این نرم‌افزار باید عوض شود، البته که کار سختی است و موانع ساختاری خود را دارد.

جناب دکتر زرنشاس! به نظر شما مهم‌ترین چالش‌هایی که دولت سیزدهم در پیش دارد، چه چالش‌هایی است و راه برطرف‌کردن آنها را چه می‌دانید؟

بسم‌الله الرحمن الرحیم. برای اینکه بتوانم به سوال شما پاسخ دقیق‌تری بدهم، به نظرم مناسب است ابتدا یک دسته‌بندی کلان ارائه کنم و سپس به ترتیب درباره این دسته‌بندی گفت‌وگو کنیم. دولت آینده در ۳ حوزه کلان با چالش‌هایی جدی مواجه است؛ حوزه اقتصاد، حوزه سیاست خارجی و حوزه فرهنگ. البته باید این نکته را هم یادآوری کنم که دولت جدید با چالش‌های دیگری هم مواجه است که شاید ذیل این ۳ مورد توان از آن سخن گفت اما به هر حال اصلی‌ترین چالش‌ها در این ۳ حوزه است. این چالش‌ها میراث تلخ ناکارآمدی‌ها، رفتارها و مدل‌های شکست‌خورده دولت یازدهم و دوازدهم است. باید واقع‌بینانه نگاه کنیم؛ تا مدت‌ها سایه میراث شوم ناکارآمدی دولت آقای روحانی بر سر دولت آقای رئیسی خواهد بود و اینطور نیست که ایشان بتوانند به سرعت فضا را کاملاً عوض کنند. آقای رئیسی سکان قوه‌ای را به دست گرفته که ۲ دهه است با مدل سیاست‌ورزی نئولیبرال کشور را اداره می‌کند. ما در این

دوره ۸ ساله، شاهد انفجار ناکارآمدی بودیم. به نظر من دولت آقای روحانی همان مدل حکمرانی نئولیبرالی را اجرا کرده، به گونه‌ای که با هیچ یک از مناسبات نظام سرمایه‌داری هم نمی‌ساخت. یعنی اگر قرار بود کاملاً مبتنی بر نظام سرمایه‌داری، یک مدل رفتاری تعیین کنیم، مدل رفتاری آقای روحانی به شاخص‌های نظام سرمایه‌داری و نئولیبرالی در کشور پیاده شد. همین مدل فکری و پیاده‌سازی غلط این مدل فکری غلط، باعث شد کشور با تندترین

سرعت ممکن به سمت افسارگسیختگی پیش رود. ارزش پایین پول ملی، حجم وحشتناک نقدینگی، حقوق‌های نجومی و فساد ساری و جاری در میان برخی مدیران، مجموعه‌ای در هم پیچیده از مشکلات اقتصادی را ایجاد کرده است که سیاست‌های دولت آقای روحانی مقصر و عامل اصلی ایجاد آنهاست. پس اگر بخواهیم نگاه احساسی و هیجانی به موضوع نداشته باشیم، باید اعتراف کنیم آقای رئیسی پای خود را در یک باتلاق گذاشته و با بانوویی از بی‌سامانی مواجه است که اصلاح آن کار یک روز و ۲ روز نیست.

■ آقای دکتر! به نظر شما در این شرایط، زامدار قوه مجریه چه راهکاری باید اتخاذ کند؟ به هر حال مردم به حدی تحت فشار هستند که نمی‌شود آنها را به یک برنامه بلندمدت حواله داد.

بله، دقیقاً حرف شما درست است و به همین خاطر است که معتقدم آقای رئیسی در گام اول باید چند برنامه ضربتی در دستور کار داشته باشد که به‌سرعت جو روانی جامعه را از این حالت خارج کند و به صورت واقعی بتواند بخشی از این فشارها را کاهش دهد. به عنوان مثال به ۲ مورد اشاره می‌کنم. شما همین مساله

زیر یک به ۳ دهه است نرم‌افزار سیستم اقتصادی تعریف شده است. این سختی است و موانع ساختاری خود اقتصاد مقاومتی با نرم‌افزار مدل نئولیبرالیستی اقتصاد نمی‌سازد. شما استقلال است اما در نرم‌افزار مدل نئولیبرالیستی مبنای شما وابستگی است. اولی می‌خواهد شما در منظومه نظام بین‌الملل به صورت مستقل و عزتمندانه ایفای نقش کنید، دومی می‌خواهد شما در منظومه نظام بین‌الملل مدل آقماری کار کنید، یعنی جزو اقمار قطب‌های قدرت بین‌الملل باشید. این دو با هم سازگار نیست

سختی است و موانع ساختاری خود اقتصاد مقاومتی با نرم‌افزار مدل نئولیبرالیستی اقتصاد نمی‌سازد. شما استقلال است اما در نرم‌افزار مدل نئولیبرالیستی مبنای شما وابستگی است. اولی می‌خواهد شما در منظومه نظام بین‌الملل به صورت مستقل و عزتمندانه ایفای نقش کنید، دومی می‌خواهد شما در منظومه نظام بین‌الملل مدل آقماری کار کنید، یعنی جزو اقمار قطب‌های قدرت بین‌الملل باشید. این دو با هم سازگار نیست

سرعت ممکن به سمت افسارگسیختگی پیش رود. ارزش پایین پول ملی، حجم وحشتناک نقدینگی، حقوق‌های نجومی و فساد ساری و جاری در میان برخی مدیران، مجموعه‌ای در هم پیچیده از مشکلات اقتصادی را ایجاد کرده است که سیاست‌های دولت آقای روحانی مقصر و عامل اصلی ایجاد آنهاست. پس اگر بخواهیم نگاه احساسی و هیجانی به موضوع نداشته باشیم، باید اعتراف کنیم آقای رئیسی پای خود را در یک باتلاق گذاشته و با بانوویی از بی‌سامانی مواجه است که اصلاح آن کار یک روز و ۲ روز نیست.

■ آقای دکتر! به نظر شما در این شرایط، زامدار قوه مجریه چه راهکاری باید اتخاذ کند؟ به هر حال مردم به حدی تحت فشار هستند که نمی‌شود آنها را به یک برنامه بلندمدت حواله داد.

بله، دقیقاً حرف شما درست است و به همین خاطر است که معتقدم آقای رئیسی در گام اول باید چند برنامه ضربتی در دستور کار داشته باشد که به‌سرعت جو روانی جامعه را از این حالت خارج کند و به صورت واقعی بتواند بخشی از این فشارها را کاهش دهد. به عنوان مثال به ۲ مورد اشاره می‌کنم. شما همین مساله